

guién, la *mayor may* demaran a 'quet termi per totz temps entró ---», a. 1440 (*Cart. d'Ossau B*, 226.23): d'on *La Mai* convertit en el nom d'un afluent d'aqueix Gave, a Aste. A la vall aragonesa de Tena ho apliquen a la branca originària d'un riu: El *Barranco de Vachimaña* (< VALLEM MAGNAM), em deien a Pantico-sa, és «la madre del riu Caldarés» (1965). En el domini francoprovençal JEDufour demostrava que *La Mare*, altre nom que es dona a *La Rivière d'Ojon*, se li ha aplicat modernament (no ve dels temps cèltics) i prové del romànic MATER (*Rom. LVIII*, 1932, 78-83), afegint-n'hi altres casos en llocs no distants.

Les *mares del vi* són el solatge que deixa aquest en el fons del seu vas o vaixell, tal com el llit d'un corrent d'aigua: ja a fi del S. XIV parla BMetge de les «*Mares de vin grec o de genesta*» (*Somni III*) i altres dades antigues *AlcM*, § 6a; «del celler munta el cant de les *Mares del Vi*: En la nostra placenta / ha deixat les brides i el fang, / la feixuga i espessa ganga. / I ara és implacable i alat / com l'ànima humana / lliberada de les àncores del sentiment. --- L'HEREU ESCAMPA: La gola em crema com una boca d'infern: doneu-me més vi», Coromines (*De Plaer --- I, O. C.*, 631). És una metàfora molt estesa en les llengües veïnes: Carcl *maïre* «se dit de la lie ou mère du vinaigre et de la lie de tout liquide» (Lescale), alvernès *máira* f. «sédiment du vinaigre» (Vinols), la *maire dau vinaigre* «le mysoderma aceti» (Michalias), alt-arag. *madre* 'solatge del vi, de l'oli, del café' a Plan de Gistau i a Echo (Casac., *BDC XXIV*); piem. alpí *mádrâ* «fondo del vino» (Val Anzasca, *ARom. XIII*, 176), angl. *mother of vinegar, of port* (que no ve d'una base cèltica MÛTRO- contra el que vol Whatmough, *Dial. Anc. Gaul*, 51).

S'aplica a certs animals. De la reina de les abelles en diuen la *mare* a les comarques de Muntanya (Tor de V. Ferrera, 1932); *mare de caragol* és el llimac eiv. («*babosa*», *PzCabre.*); com a nom de peix es degué entendre des de l'oc. per tant en la forma *maire*; un peix que més que varietat bestinal del lluç, sembla ser un peix semblant a aquest però menys fi i més barat es diu *mares del lluç* (StPol c. 1960, Pineda 1970), però la gent vella local encara en diuen *máïres* (Pineda, 1980); a Roses els uns la *lluça* (1963, 64), els altres la *máïrâ* (id. id.); Plaja identifica *maire* amb *Cadus Poutassou*, cast. *bacaladilla*, a Cadaqués, Barcelona i cinc pobles de la C. Brava, de l'Escala a Tossa (*Proa*, Palamós, jul. 1960, 8).

DERIV.: *Maregassa* nom despectiu que donen a les mares que malcrien els fills aviciant-los (*DAG.*), mall. (*AlcM*); 'mal de matriu, histerisme' (VCatalà), pron. *margassa* a Cerdanya i Garrotxa (*AlcM*), *mairegassa* b-emp. *Marassa*. *Marera* Ebre 'canal-mare, construït d'obra, del sistema de reg de cada sènia', «El riu és una aplanadora: dels taulats, a penes si en queda rastre; per les *mareres*, mig caigudes, es veuen munts de brossa» (Bladé D., *Benissanet*, 30, 79, 55). *Marota* (cf. *mare*, § anterior) 'cavall de serp molt gros' maestr. (*AlcM, b*), val.: «las libélulas les hacían correr de un lado a otro, y los tres miraban el vuelo nervioso de las más vulgares y rojas, llamadas *cavallets*, y de las

maròtas, vestidas como hadas, con las alas de plata, el dorso verde y el pecho cubierto de oro», Blasco Ibáñez (*Cañas y barro*, p. 67); *maroteta*. *Marer*; *esmare-r*. *Mareta*, *marella*. *Mairal* imitat de l'oc. *mairal*, -alo, 'matern'; *mairar* 'alletar'.

Els derivats més antics presenten el radical *madr-*, correspondència fonètica regular de la forma *MATR-* que tenia el mot en llatí (fora del nominatiu-vocatiu), veg. *LleuresC*, 184ss. Del plural *MATRES* (potser en forma cèltica) com a nom de la gran muntanya de *Madres* (*mádras*) en el Capcir, de la qual davallen les conques altes de diversos rius (*LleuresC*, 187); corregir en *AlcM* l'accentuació bàrbara *Madrés*; en canvi, en forma mossàrab, *Matrés* (accent traslladat per l'àrab) o *Madrona* en els Serrans a l'O. de València.

Amb un significat anàleg al de *mare d'aigua* (supra) *madral* 'rec, desaigüe' [segle XVI, *DAG.*: d'on el pren Sagarra, *Comte Arnau*, 172, *AlcM*]; l'he sentit usat en alguns llocs, particularment en el B. Empordà (Riumors, 1958, detalls a *RAS*), adjectivament *vall madral*, dit del vall o canal obert perquè hi passi aqueixa aigua, que almenys en part seria l'ús originari: «vet allà el Mas Baltrons --- els bous --- tornaven de l'abeurada: calia aprofitar aquell moment abans que no arribessin a la casa --- passaria ajupit per dintre el *vall madral*, pujaria, després, pel camí margemat, entraria al pati i s'esquitllaria al llenyer; ningú no el veuria», Ruyra (*Parada*, p. 189, de nou a la 190).

S'estén per l'Alt Aragó (Casac., *BDC XXIV*, s. v.) fins a Echo («canal de riegos», *RLIR XI*, 1289); en forma occitana *mayral* en el dept. de l'Aude, molt dens a tota la meitat Nord, des de Narbona i Alanha fins Castelnau d'Arri i Fanjans, on Sabarthès (s. v. *Rec i Mayral*) compta onze «ruisseaux» dits *Le Rec-Mayral*; i a la part E. i NE., des de Narbona a Lezinha, vuit anomenats *La Mayral*, que és substantivació de *La Cave Mayral*, documentat el 1501; d'altra banda «ruisseau du *Mayral*, autrement dit req Pussaque» (en doc. de 1714, relatiu a *Cammas*, terme de Carcassona). També en parlars castellans hi ha formacions paral·leles, com *madrejón*, espècie de llacuna, en el Chaco argentí (*Hist. Nac. Argentina*, p. p. Levene, I, 388). El derivat ll. *MATRIX*, -ICIS, només s'ha conservat en mossàrab; no ens sorprèn, doncs, de constatar el nostre *madral* en forma mossàrab a la Ribera de Xúquer, on vaig trobar el meu sequier informador d'Algemesí quan «anava a aixadar *materals* a la *Botaina*» (1962).

També mossàrab granadí *almatrice* «reguera» (Am. Castro, *Lengua, enseñ. y lit.*, p. 68) (corresponent al lleonès *madriz* f. «arranque de agua en una presa o río para los predios colindantes; surco que abren las aguas pluviales en la tierra», Puyol, *RHisp.* xv, 5), els quals provenen del ll. *MATRIX*, -ICIS, que també presenta altres derivats en mossàrab *maṭrišāna*, *maṭriqāl* (-iqār), torna-*maṭriš* noms de l'herba matricària o *hierba sana* en el gloss. botànic sevillà de c. 1100 (p. p. Asín, 171-3).

En la nostra toponímia tenim l'and. *riu Madriu*, pall. *Romadriu*. Però també va deixar un derivat en fonètica catalana, com a NL (o genèric topogràfic): *Ma-*